

Стрюк Є. В.

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

**ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТВОРЧОСТІ
ПОЕТІВ ЄЛИЗАВЕТІНСЬКОЇ ЕПОХИ**

Єлизаветинська епоха – динамічний період англійської історії, протягом якого відбувалася гуманістична філософія Ренесансу, перетворення країни в імперію і зростання самосвідомості нації, які стали найпотужнішими стимулами для розвитку англійської мови та літератури. Виховані на пієтеті до античної історії та класичних мов єлизаветинці, очевидно, вбачали паралелі між сучасністю і розквітом Римської імперії в століття Августа [1]. Досвід римлян, які синтезували в своїй творчості досягнення грецької і власної культури, міг здатися особливо значущим для англійців періоду становлення Британської імперії.

Розрив з католицьким Римом пояснював бажання нації виставити себе справжньою спадкоємицею римського духу, а початки компаративних студій, стимульовані звіркою різних перекладів Святого Письма, стали передумовою для зіставлення праць античних класиків і їх ренесансних послідовників, допомагаючи відбирати з них все найкраще і культивувати його на національному ґрунті, копіюючи, адаптуючи і перевершуючи знамениті творіння. Ця практика була ще зовсім новою за часів поета-єлизаветинця Е. Спенсера (1552–1599), а його творчість представляє унікальний матеріал для дослідження цієї тенденції [2].

У єлизаветинську епоху зміцнення королівського двору як центру влади і гуманістичної культури супроводжувалося появою придворної літератури англійською мовою, основним жанром якої стала лірика. В англійському суспільстві сформувалося те середовище, для якого любовна поезія, насамперед у формі петраркізму, представляла певну культурну цінність. Важливими чинниками для розвитку англійської придворної поезії дослідники вважають захоплення неоплатонізмом, ідеями М. Фічіно і Б. Кастільоне, знайомство з «любовною літературою» і любовним етикетом італійців, а також розвиток книгодрукування, який став потужним каналом тиражування ідей і текстів.

Ключові слова: петраркізм, придворні поети, єлизаветинці, Відродження, тюдорівська культура.

Постановка проблеми. Наслідування Спенсером стилю Петрарки було пов'язано з пошуками ресурсів для збагачення мови англійської поезії. В дусі маньєристичного експерименту він вступив у творче змагання зі своїм попередником, істотно трансформуючи петраркістський канон. Здебільшого придворні поети не афішували свою творчість, їхні твори існували у формі рукопису. В 1579 році Спенсер анонімно опублікував у пресі «Пастуший календар». Збірник-еклогу нікому не відомого автора був сприйнятий читачами як творіння «Нового поета», «англійського Вергілія». Спенсер успадкував Вергілієву модель поетичної кар'єри. Від пасторального еклогу він перейшов до жанру національної героїчної епопеї («Королева фей», 1596), ставши одним із творців національного міфу. Спенсер дистанціювався від ролі поета як розважального двору і сформував концепцію серйозного, професійного ставлення до творчості поета [3, с. 128–130].

Друга половина XVI ст. – час появи першої поетики і теорії поетичної творчості в Англії. В 1589 році з'явилося «Мистецтво англійської поезії» Дж. Патнема, а в 1595 – під різними назвами вийшли два перших видання «Захисту поезії» Ф. Сідні: «A Defence of Poesie» (вид. У. Понсонбі), «An Apology of Poetrie» (вид. Г. Олни). Крім загальних положень про суть і призначення поезії, природу літературного образу, особливий інтерес викликала проблема статусу поета в пізнютюдорівському суспільстві. Ця дискусія стала актуальною, оскільки на межі Відродження і XVII ст. придворна поезія, яка займала домінуючі позиції в англійській літературі, вступила в протиріччя з тією концепцією поетичної творчості, яка складалася в гуманістичному середовищі, а рукописна традиція, все ще досить впливова, зіткнулася з друкованою культурою [4].

Вже при перших Тюдорах відбулося знайомство англійців із досягненнями італійського

Відродження і поезією Петрарки. Перші переклади з «Книги пісень» були зроблені сером Т. Уайетом і Г. Говардом, графом Сарри, які в своїй життєвій практиці втілювали ідеал придворного, створений Б. Кастільоне. Ліричний досвід Петрарки став надбанням придворного середовища, де відроджувалися куртуазні відносини, лицарський культ дами. В колі гуманістично освіченої еліти переважав інтерес до громадянських проблем, а не інтимно-особистісних переживань людини.

Англійські гуманісти, які стали на бік Реформації, насамперед приділяли увагу розробці практичних заходів щодо зміцнення монархії Генріха VIII. Вони віддавали перевагу оратору над поетом, а діяльне життя на благо Англії ставили значно вище, ніж життя, присвячене поетичним працям. Р. Ескем у своєму трактаті «Наставник» стверджував, що поети – це суєтні молоді люди (“quick wits”), які ніякої користі загальному благу не приносять і повторюють долю «блудних синів».

Досвід філологічних занять, вивчення текстів Цицерона, Квинтиліана привертала увагу до рідної мови, яка, на думку гуманістів, потребувала стилістичного огранювання на основі правил античних риторик. У світлі цього нового філологічного досвіду завдання полягало в тому, щоб спроектувати стилістичні прийоми латинських і грецьких ораторів на англійську мову (ця тенденція відбилася в романі Д. Лілі «Евфуес», який дав назву особливо прикрашеному риторизованому стилю «високої» гуманістичної прози, за яким закріпилася назва «евфуїзм»).

З початком Реформації різко змінилося ставлення до Італії. З країни «золотого століття» вона перетворилася в «лавку аптекаря, де продається отрута для всіх націй». Р. Ескем писав, що італійська поезія мала «чарівність Цирцеї», а «італіанізований англієць втілював диявола». Рицарським романам, поезії Петрарки й Аріосто англійські гуманісти протиставили «історичну поезію». Цей термін об'єднував найрізноманітніші жанри, які вчили політичним і моральним чеснотам, містили «прикладні» ідеального правління, необхідні для виховання молодих аристократів, майбутніх державних діячів [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідники називають «Книгу пісень» своєрідною світською Біблією XVI ст. Відродження інтересу до Артуровських легенд та шанування Єлизавети як глави спільноти лицарів і прекрасної дами зробило любовну тематику надзвичайно затребуваною в її оточенні.

Дослідник італійського петраркизму Т. В. Якушкіна зазначає, що з усіх попередніх поетів Петрарка чи не найбільше вписувався в систему придворних уявлень, і ця система визначала напрям відбору та інтерпретації поетичного матеріалу [6]. Придворні поети підпорядкували образну мову і стиль Петрарки темам свого середовища, їхніми спільними зусиллями була створена база топосів (*loci communes*), на яку вони могли накладати біографічні мотиви, натяки на сюжети і події придворного життя.

Традиційно придворну лірику розглядали як пусте – розвага, елизаветинський “courtly makers” підкреслювали «несерйозний, експромтний характер своїх віршів». Літературним працям не слід надавати найціннішого значення, тому придворна поезія розчинялася серед інших соціальних практик таких як полювання, виступи на лицарських турнірах, вміння вести бесіду і тому подібних.

Основні прикмети стилю Петрарки: метафоричність, гра оксюморонами й антитезами, на думку Т. В. Якушкіної, відповідають вимогам придворного смаку з його установкою на гру, розвагу, поетичну дотепність. Граючи «роль Петрарки», придворний посилав у наступ «спекотні зітхання», намагаючись розтопити лід у серці неприступної коханої, молив про милосердя, захоплювався небесними чеснотами леді, оспівував цнотливі почуття (при «узаконеності» позашлюбних зв'язків у реальному житті). Придворна дама – провідна «роль Лаури», неприступна, холодна і цнотлива.

Творчість (як вміння складати з готових кліше нові зразки) вважалася найважливішою частиною любовного етикету петраркістів. Серед численних придворних літераторів слід виділити поетів, які дистанціювалися від придворної традиції і поставили перед собою завдання створення поезії, що відповідає запитам нації. Це Ф. Сідні – творець сонетного циклу “Astrofel and Stella” (1582, опубл. 1591) і проблемного гуманістичного роману “Arcadia” (1583, опубл. 1590), це «англійський Вергілій» Е. Спенсер, завдяки якому Англія здобула свою національну героїчну епопею “The Faerie Queene” (опубл. 1596).

Авторська форма сонета була представлена Спенсером у циклі “Amoretti and Epithalamion” (опубл. 1595). Осмислення досвіду Петрарки і його послідовників в Англії було пов'язано з установкою на формування національної мови. За аналогією з французької «Плеяди» придворні поети, які створили літературний «Ареопаг»,

ставили завдання «захисту і прославлення» рідної мови, мріяли про створення рідної літератури, яка могла змагатися з величию літератури Греції або Риму. Засвоюючи поетичні прийоми, стилістику, образність Петрарки, елизаветинці прагнули розкрити потенціал англійської мови [7, с. 11–12]. Разом із тим в дусі маньєристичного експерименту вони вступали в творче змагання з Петраркою, поступово руйнуючи петраркістський канон.

Постановка завдання. Метою статті є розгляд теоретичних засад дослідження творчості поетів елизаветинської епохи.

Виклад основного матеріалу. Хоча провідні поети з оточення Єлизавети були яскравими особами, закони придворного життя накладали певний відбиток на їхню творчість. Вони здебільшого не публікували свої твори, тим більше під власним іменем. Як відомо, в тюдоровській Англії літературної професії ще не існувало, поет-придворний часто поєднував поетичну творчість із якоюсь посадою при дворі. Так, Ф. Сідні і його друг Ф. Гревїлл виконували дипломатичні доручення королеви, а «співак Цинтії» У. Ролі управляв морською політикою Англії, був першовідкривачем нових земель.

Спенсер з'явився при дворі в свиті Р. Дадлі, графа Лейстера – лідера протестантського крила і весільного фаворита Єлизавети – як його секретар. З 1580 року Спенсер – колоніальний чиновник в Ірландії, де і була написана його велика алегорична поема «Королева фей». Основною формою існування поетичного твору був рукопис без імені автора, вказівки на жанр і часу створення. Ім'я автора втрачалося в результаті нескінченного копіювання тексту в альбоми, рукописні збірники.

Придворний просто повторював той чи інший текст усно або письмово, брав на себе роль автора, сам текст міг мати риси множинного авторства (інших придворних, переписувачів). Автор тексту, який мав ходіння у вузькому колі співавторів, одночасно виступав і як читач. Таким чином функції автор-читач остаточно розмивалися в рукописній культурі [8]. Оскільки в рукописній традиції поняття «індивідуальне авторство» було відсутнє, поставало питання про субститути цієї категорії – їм надавалася влада монарха. Влада брала на себе і роль читача, розвиваючи інститути цензури і патронажу. Придворна рукописна поезія становила з владою єдине ціле. Вивчаючи співвідношення рукописної та друкованої культур у елизаветинській Англії, вірний слуга монархії Спенсер спирався на авторитет королеви, якій він присвятив свою поему, а Єлизавета стала поручи-

телем за його текст, розглядаючи поему як інструмент у політичній пропаганді аристократичних цінностей, створення тюдоровського міфу.

Свої міркування про поета і поезії Спенсер часто втілював у форму міфів, пов'язаних із крилатими істотами. Крило підкреслювало божественну, ангельську природу поетичного дару. Крилатими були Музи, Пегаси, Слава. Проблема слави і безсмертя поставала важливою для Спенсера. Перехід від рукопису до друку змінив ставлення поета до своєї репутації. Придворного автора не цікавило питання про посмертну славу. Автор, який наважувався на публікацію, міг розраховувати, що його творіння стане безсмертним у друкованому слові. Спенсер бачив себе в якості «нового поета», тому що він усвідомлював борг перед Англією.

Як «новий поет» Англії, Спенсер почав формувати концепцію серйозного, професійного ставлення до поезії. Його творчість вказувала сучасникам шлях виходу з вузького кола придворних цінителів літератури і області дилетанства до поезії, яка відповідає запитам нації. Кінцевою метою творчості поета нової протестантської Англії стало сходження від земної особистої слави до небесної божественної слави серед обраних до спасіння у вічності [9].

Поетичний канон Спенсера включає в себе епічну поему «Королева фей» і групу «малих поем», до яких належать твори зі збірок «Пастушачий календар» (1579), «Скарги» (1591), «Аморетти і Епіталаму» (1595), «Чотири гімни» (1596), а також ряд окремих поем: «Повернення Коліна Клаут» (1595), «Проталама» (1596) та інших. Однак протягом понад 400 років інтерес читачів і критиків концентрувався на «Королеві фей», а історія спенсероведіння була основною історією інтерпретацій або цієї поеми, або її окремих фрагментів, образів, тем, мотивів [10].

В елизаветинську епоху вона ґрунтувалася на концепції Платона («Держава»), гуманістична критика поетів як непотрібних і навіть шкідливих для суспільства особистостей (Р. Ескем, Ст. Госсон) отримала рішучу відсіч. Спираючись на Арістотеля, Ф. Сідні бачив у поезії мистецтво наслідування, що мало на меті розвагу і повчання, підкреслював творчу місію поетів в історії людства, що з опорою на авторитет Горація була остаточно спростована Дж. Патнемом у «Мистецтві англійської поезії», який стверджував цивілізовану роль поетів [11].

Досвід античності, освоєний у період дискусії про суспільний статус поета і поезії,

спонукав англійців сприймати Вергілія як співака Римської імперії, доля якого слугувала наочним підтвердженням могутності людини і моделлю, яка визначала логіку творчого розвитку справжнього поета. Приклад Вергілія настільки укорінився в свідомості елизаветинців, що до кінця 1570-х років відсутність в Англії власного великого національного поета вже починала сприйматися як національна проблема.

Поетична кар'єра Спенсера може бути інтерпретована в рамках «Вергілієвого канону» як рух від пасторалі до створення національного героїчного епосу, однак з цього не випливає, що англійський поет йшов уторованим шляхом. Йому належало підняти національну поезію на небувалу висоту, вставши в рівень із найбільшими попередниками не лише в самооцінці. Спенсер вважав, що національного поета робить не тільки талант і працьовитість, а й оточення, а розквіт поезії, який приносить благо суспільству, можливий при моральній та економічній підтримці поетів з боку держави і освічених меценатів.

«Пастуший календар» (1579) став демонстрацією таланту молодого Спенсера. Під маскою Коліна Клаута він звернувся до серйозних релігійно-політичних проблем, паралельно вирішуючи актуальну задачу прославлення можливостей національної мови. Запозичення маски Коліна у Скелтона вказує на інтерес Спенсера до творчості останнього, тематично пов'язаного з життям двору, що розвивалося в руслі міської сатири і гуманістичної критики, що надавало автору і статус мораліста, і статус громадянина, який воює з хибним авторитетом в ім'я загального блага. Перетворення Коліна Клаута в постійну маску Спенсера посилювало непасторально-серйозний характер його творчості [12, с. 241–243].

Спенсер дистанціювався від придворних поетів-пасторалістів, підкреслюючи літературний характер своєї суспільної місії, яка полягала в створенні словесних монументів. Мотив літератури-пам'ятника сходиться до Горація, проте Спенсер бачив у поезії пам'ятник не собі, а своїм видатним сучасникам. Цим пояснюється факт переважання в творчості Спенсера жанрів епідейктичного характеру з використанням традиційного для цього виду античного красномовства, гіперболічного мимесису, міфграфічної ідеалізації героїв, а також аристотелівських етичних основ його епідейктики.

В поетичному меморіалі, створеному Спенсером, особливе місце належить Філіпу Сідні

(«Руїни часу», «Астрофіл», «Скорботна пісня Клорінди»), представленому воїном, християнським мучеником і досконалим поетом. Саме служіння суспільству перетворило ліру Сідні в однойменне сузір'я, в якому найяскравішою зіркою (Вегою) сяє його душа. Ключова ідея образу Сідні у Спенсера є нерозривно пов'язаною з його уявленням про необхідність дотримання «Вергілієвого канону» в еволюційному перетворенні поета пасторального в поета героїчного, осмисленням увічнює роль поезії і пошуки поетичних засобів створення літературних пам'яток найдостойнішим зі смертних [13, с. 115–128].

Висновки і пропозиції. Для того щоб поетичні пам'ятки були гідними, поети потребують підтримки тих, хто в цьому зацікавлений, тобто королівської влади і освічених меценатів. Єлизавета I була для Спенсера ідеальним втіленням і того, й іншого, а головним пам'ятником їй у Спенсера стала епічна поема «Королева фей». Подібно до того, як Вергілій прославив Августа, вивівши його родовід від легендарного Енея і представивши як законного спадкоємця найдавніших поколінь героїв, Спенсер використав у «Королеві фей» висхідну до Гальфріду Монмутського легенду про те, що Британія є законною спадкоємицею доблесті і слави троянських героїв, легенду, яка набула особливої актуальності у зв'язку з недавнім розгромом «Непереможної армади», підкреслюючи, що протестантська Англія претендує на провідну роль, ні в чому не поступається Риму – центру католицького світу.

Надія на реставрацію античного тріумвірату влади, меценатства та поезії, який породив поезію Вергілія, виявилася марною, однак важко переоцінити її значення в формуванні концепції серйозного, професійного ставлення до поезії. Творчість Спенсера вказала сучасникам шлях виведення поезії з області дилетантства, принесла визнання високого призначення поезії в житті суспільства, дала Англії її першого Князя поетів.

Переживши розчарування у своїх сподіваннях, дистанціювавшись від придворної поетичної традиції і влаштувавшись в Ірландії, Спенсер позиціонував себе як поета нової англо-ірландської спільноти, який вважав себе зобов'язаним служити своєю лірою інтересам держави і монархії, спрямованим на звільнення поезії від будь-яких обмежень і бажав розвивати її в площині, яка відповідала запитам нації і піднімала рівень її культури й самосвідомості.

Список літератури:

1. Нумерологические аспекты поэтики произведений елизаветинцев и проблема адекватности перевода английской поэзии к. XVI – нач. XVII вв. // Тезисы докладов XXIX Межвузовской научно-методической конференции преподавателей и аспирантов: Актуальные проблемы теории и практики перевода. СПб. : СПбГУ, 2000. С. 10–11.
2. Полиморфизм и соревновательный пафос елизаветинской литературы // Англистика XXI века : Материалы II Всероссийской межвузовской конференции. СПб. : Филологический ф-т СПбГУ, 2004. С. 12.
3. Английская поэзия эпохи Возрождения // Кафедра истории зарубежных литератур. Учебные программы. СПб. : СПбГУ, 2000. С. 128–130.
4. Первые английские сонеты: у истоков традиции // Электронный вестник Центра переподготовки и повышения квалификации по филологии и лингвострановедению. Вып. 4. СПб. : СПбГУ, 2007. <http://evcppk.ru.5.www.renesans.ru>.
5. Якушкина Т. В. Итальянский петраркизм XV – XVI веков: традиция и канон : автореф. дис. докт. филол. наук [Электронный ресурс] / Т. В. Якушкина. Режим доступа: http://www.ceninauku.ru/info/page_14315.htm.
6. Русские переводы «Amoretti и Эпиталамы» Эдмунда Спенсера: аналитический обзор (1875–1999) // II Международная конференция по переводоведению «Федоровские чтения». Тезисы докладов. СПб. : СПбГУ, 2000. С. 11–12.
7. Білоконенко І. С. Емоційно-експресивна лексика в циклі сонетів Едмунда Спенсера “Amoretti” / І. С. Білоконенко // Література в контексті культури : зб. наук. праць / ред. кол.: В. А. Гусєв [та ін.]. Дніпропетровськ, 2010. Вип. 20. С. 3–9.
8. Бурова И. Образ дамы в английских сонетных циклах начала 1590-ых годов («Астрофил и Стелла» Ф. Сидни и «Аморетти» Э. Спенсера). // [текст] / И. Бурова / Автор. Герой. Рассказчик : Межвузовский сб.; ред. И. П. Куприянова. СПб. : СПб ГУ, 2003. С. 31–37.
9. Spenser E. Amoretti [Electronic resource] / Edmund Spenser. Access mode: <http://www.bartleby.com/13/115.html>.
10. Гордеева. «Английский извод петраркизма. Эдмунд Спенсер. Опыт структурного анализа». Режим доступа: https://docviewer.yandex.ua/?lang=ru&tm=1585237137&tld=ua&name=Gordeeva._Referat_dlya_postupleniya._Anglijskij_izvod_petrarkizma._Edmund_Spenser._Opyt_strukturnogo_analiza_osnovnye_polozheniya.
11. Cheney P. G. Spenser's Famous Flight. A Renaissance Idea of a Literary Career / P. G. Cheney. Toronto : Univ. of Toronto Press. 1993. 360 p.
12. Белоколенко И. С. «Метафізическіе черты в цикле «Аморетти» Э. Спенсера» / Филологические науки. Вопросы теории и практики Тамбов : Грамота, 2013. <http://www.gramota.net/materials/2/2013/1/5.html>.

Striuk Ye. V. THEORETICAL BASIS RESEARCH ELIZABETHAN POET

The Elizabethan Era is a dynamic period in English history, usually using the humanistic philosophy of the Renaissance, transforming the country into an empire and remaining self-aware, containing a variety of stimulus for the development of English language and literature. Appeared at a later date to ancient history and classical languages, Elizabeth is apparently partly a parallel between the modern and the Roman Empire revealed in the Augustan era [1]. Experienced Romans, who synthesized in his work the achievement of Greek and his own culture, could pass the required knowledge to the British periodically establishing the British Empire.

The break with Catholic Rome explained that the Nation's foundations created for themselves a Warning Excommunication, a Roman spirit, the beginning of compact studios captured with the loss of various translations of Scripture carried over to be revised to bring it to market, and perhaps they still exist by copying, adapting, and transcending the signs of creation. This practice was known in the time of the poet-Elizabethan Edmund Spenser (1552–1599), and his work is the highest content for the study of this trend [2]. In its Elizabethan era, it changed the royal court as the central authority and humanistic culture that searches for non-fiction English language, the main genre of which is lyrics.

In English society is formed the environment for which every poetry of love, trying to use petrarchism throughout, represents its cultural value. Reliable factors for the development of English court poetry are explored using the admiration of Neo-Platonism, the ideas of M. Ficino and B. Castiglione, found with “any literary life” in the love of Italian etiquette, as well as the need for a book creation that places a powerful channel for the circulation of ideas and text.

Key words: Petrarchism, courtiers poets, Elizabethan's poets, Renaissance, Tudor's culture.